

תגובות

הנאה ממעשה שביעית / הרב עידוא אלבה

במאמר 'הנאה ממעשה שביעית והטיפול בו', שראה אור באמונת עתיך 134 (תשפ"ב), עמ' 50-61, כתב הרב יצחק דביר בתחילה ששאלת ההנאה מפירות של גידולים שעבדו בהם נדונה רבות, אך לא ניתנה די תשומת לב לשאלות הנוגעות בהנאה ממלאכת האיסור. המובן מזה הוא שהמאמר יעסוק רק בהנאה ממלאכת האיסור, ולא בהנאה מפירות גידולים שעבדו בהם, אך בהמשך המאמר כולל הרב דביר את שני הדברים האלו בדין אחד, ולכן ראיתי לנכון להעיר על דבריו שלענ"ד אינם ברורים.

הרב דביר מביא בתחילה את המשנה (שביעית פ"ד מ"ב) 'שדה שנטייבה או שנדיירה - לא תזרע במוצאי שביעית', ואת דברי הרמב"ן (יבמות קכב ע"א) שלמד ממשנה זו על איסור ליהנות מ'פירות עזקה', דהיינו פירות 'מפרדס מעוזק'. מזה מסיק הרב דביר שכל המלאכות אוסרות את ההנאה מהשדה, לא רק חרישה או זיבול. על זה ציין שאומנם לדעת הגרש"ז אויערבאך דין המשנה הזו נאמר רק לגבי הנאה מהשדה, ואילו צמחים שעשו בהם עבודות לא נאסרו אלא אם כן נשתלו בשמיטה, כי לפי הרמב"ם פירות נעבד מותרים.² ואולם לאחר מכן כתב שלא ברור שבאמת לפי הרמב"ם פירות נעבד מותרים, והוא מסיק במסקנותיו (סעיף ד) 'איסור ההנאה הל על הצמח כל עוד הטבת האיסור ניכרת בו', ורק הוסיף שישנם צדדי קולא שניתן לצרף במקום הצורך. נמצא שאף שפתח שהנושא המדובר כאן אינו הנאה מפירות הגידולים שעבד בהם, למעשה מסקנותיו הן לאסור את ההנאה מהגידולים שעבד בהם, ושאיין להקל אלא במקום הצורך כי יש כמה צדדי קולא, ובהם שיש מי שסובר שלא קנסו אלא שלא ליהנות מהשדה אך לא מהצמחים.

במאמר שכתבתי ב'רחון האוצר', גיליון 60, עסקתי בדין 'שמור ונעבד' מצד היתר ההנאה מהצמח שנעבד, וכתבתי שלענ"ד מדין ספיחין גופא מוכח שאין 'איסור נעבד' בצמח אפילו כשזרע אותו ישראל, שכן בירושלמי (דמאי פ"ב ה"א) משמע שאיסור ספיחין נוהג עד השנה השמינית בחנוכה. וכן פסק הרמב"ם (הל' שמיטה פ"ד ה"ו): 'ועד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית מר"ה ועד חנוכה, ומחנוכה ואילך הן מותרין'. ובירקות הותר גם לפני חנוכה, כפי שפסק הרמב"ם (שם, ה"ז): 'ומותר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד'. ואם נאמר שיש לאסור פירות של צמח שנעבד, למה הקלו בספיחין במוצאי

1. מנחת שלמה תנינא, סי' קכ.

2. הרב דביר כתב שגם הגר"ח קנייבסקי כתב הבחנה זו בדרך אמונה, הל' שמיטה פ"א ה"ד, בביאור הלכה. אך לענ"ד אינו נכון, כי הגר"ח"ק שם רק מבאר שלפי הרמב"ם כל עבודה שאינה בגוף הקרקע אינה אוסרת, והוא אינו מדבר על הצמחים שנעשו בהם העבודות. אלא שמכל מקום ברור שהגר"ח"ק מבחין בין הנאה מהצמח לבין הנאה מהעבודה, כי שיטתו כחזו"א שקובע שלפי הרמב"ם נעבד מותר, וכפי שיובא לקמן.

השביעית? היה לנו לומר שעל כל פנים יש לאסור כי נעבד בשביעית, ויש לאבד את הפרי כשם שגזרו לעקור את הצמח. ומי שסובר שיש 'איסור נעבד' צריך לדחוק שהיתר ספיחין בשמינית נאמר רק על העולים מאליהם. וזה דוחק, מפני שבאיסור ספיחין כלול גם איסור במה שנזרע, ובירושלמי, הקובע שזמנו עד חנוכה, לא חילקו בזה. וכן מתבאר להדיא מהירושלמי (שביעית פ"ב ה"ה) לגבי פול המצרי 'זרעו לזרע ולירק לפני ר"ה שמינית, ונכנסה שמינית זרעו אסור וירקו מותר', והביאו הרמב"ם (הל' שמטו"י פ"ד הט"ו). וכ"כ הגרש"ז אויערבאך במקום שציין הרב דביר:

וראיתי מתוך דבריו שכתב דמפסק הרמב"ם לא שמעינן שמתיר גם בעבר זרע בשביעית, ולא ידעתי כוונתו דהא מפורש כתב כן שם בהט"ו דאם נלקט בשמינית שרי אף אם זרע בשביעית ולא מיירי כלל בזרע בששית ונכנס לשביעית ויצא לשמינית.

ואכן הראב"ד שאוסר צמח שנעבד תמה על הלכה זו, שכיוון שהנוטע בשביעית במזיד יעקור, א"כ איך הותר בשמינית? וכך כתב הראב"ד (לרמב"ם שם):

לא מצינו בזרע בשביעית שום היתר, שהרי אמרו הנוטע והמברך פחות מל' יום לפני ר"ה אסור לקיימן בשביעית, והנוטע בשביעית במזיד יעקור, ואין הולכין לא לחנטת פרי ולא לגמרו אלא משהשריש בשביעית יעקור, ואין הולכין אחר חנטה אלא בפירות האילן הישן, ולא אחר גמר פרי אלא בספיחין שיצאו מאליהן. ואי משכחת לה בנזרעו, לא משכחת לה אלא בשזרעו גוי, אי נמי במקומות שהשביעית מדבריהם דאפשר דלא אמרינן בהו יעקור.

אך הר"י קורקוס דחה את הבנת הראב"ד, וכתב שוודאי מסתימת הירושלמי לא משמע שמדובר רק היכא שגוי זרע או במקומות מיוחדים. אלו אוקימתות שלא התפרשו כלל. והסיק הר"י קורקוס:

אעפ"י שהדין נותן לעקור, אם עבר ולא עקר הפירות מותרין, והולכין בו אחר גמר פרי ואין בפירות אלא איסור ספיחים לבד.

מבואר שאין לשיטתו איסור הנאה מצמח שנעבד באיסור בשביעית. וה'כסף משנה' כתב בתחילה על דברי הראב"ד שיתכן שהרמב"ם מדבר במקום שבו שביעית מדבריהם, אך אח"כ הביא את דברי הר"י קורקוס, וכתב שלפי זה הוא גם במקומות שנוהג שביעית מדאורייתא, ונראה שהוא מסכים לדבריו, וא"כ גם לדעתו אין איסור הנאה מהצמח שנעבד.³ והרדב"ז כתב:

3. הרב אלימלך וינברג, קובץ בית אהרן וישראל, חוברת קלח עמ' מה, כתב שעל כורחך הכסף משנה אינו מסכים עם הר"י קורקוס, מפני שבסוף פ"ד הכ"ט נוקט הכס"מ שיש איסור ספיחין היכא שישראל עבד בשדה גוי, בניגוד לדברי הר"י קורקוס. ולענ"ד אינו דומה לנד"ד, שכן שם הכסף משנה אוסר מצד גזרת ספיחין בלבד, אבל לאוסרו במוצאי שמינית בניגוד לדברי הירושלמי לא שמענו.

ואפילו תימא דקנסינן ליה [למי שזרע שאינו רשאי לאכול], מ"מ בעינן למידע אם יש עליהם איסור שביעית לאחרים או לא, כללא דמלתא לא איירי הירושלמי אלא בדיני הפירות מה תהא עליהם.

הרדב"ז כתב אומנם שייתכן שעל המוכר עצמו חל איסור לאכול גם בשמינית, אך גם הוא לא קבע זאת בהחלט, ועכ"פ הסכים שלאחרים הוא כדין ספיחין ותו לא. וכן נפסק ב'פאת השלחן'⁴ וכן כתב ה'חזון איש'⁵ שלפי הרמב"ם 'עבר זרע הפירות מותרין', וכוונתו בשמינית, אבל בשביעית עצמה הפירות אסורים כדין ספיחין. ונלענ"ד שכך יש לפסוק, מאחר שהאוקימתות של הראב"ד דחוקות טובא, וכן הסכימו מפרשי הרמב"ם העיקריים.⁶ ובאשר לדעת הרמב"ן שהובא לעיל (לגבי פירות עזקה), הגר"ז מינצברג⁷ האריך לדון בסוגיות אלו, וסתר את סברות האוסרים באיסור 'נעבד'.⁸ ובתוך דבריו כתב שגם דעת הרמב"ן בזה אינה ברורה לאיסור, שכן בעבודה זרה (סב ע"א) מובאת ברייתא: 'החמרין שהיו עושין מלאכה בפירות שביעית - שטרן שביעית', וירושלמי (שביעית פ"ח ה"ו), וכעין זה בבבלי (עבודה זרה ה ע"א) אמר ו'במכתפי פירות עבירה היא מתניתא', וכתב הרמב"ן בחידושו 'בירושלמי אמרו בפירות עבירה היא מתניתא, כלומר בפירות שביעית לאחר הביעור והיינו קנסא', וכן הביאו הריטב"א.⁹ חזינן דהרמב"ן מפרשו על פירות שיש בהם איסור הנאה, ולא רצה לפרש בפירות שנעבדו באיסור, אלא פירשו בפירות לאחר הביעור. משמע דלא פסיקא ליה הדבר שפירות שצמחו לאחר שנעבדו אסורים. ויש לי להוסיף על דבריו שמשלשון הרמב"ן ביבמות 'יש לפרש' נראה שהוא רק

4. פאת השלחן, סוף סי' כב.

5. חז"א, שביעית סי' י ס"ק ו.

6. הר"י קורקוס הביא חיזוק לדברי הרמב"ם ממה שאמרו בעין שנטע בערב שביעית ופירותיו מותרים, וכתב על זה בפאת השלחן, סי' כב סעי' טו, שיש לומר שהראב"ד פסק בזה כר' לא, וזו מחלוקת אמוראים. אך פאת השלחן אינו אומר שלפי זה נאמר גם דין פול המצרי הוא כחולקים על ר' לא, שהרי רואים להדיא בראב"ד שהוא אינו מעמיד גמרא זו כחולקים על ר' לא. ובאמת אי אפשר לומר כך, כי א"כ אין לנו לפסוק כר' לא גם כנגד רבי אלעזר וגם כנגד סתימת הירושלמי בדין פול. ועכ"פ, לגוף הראיה מהירושלמי בדין פול המצרי התירוף היחיד לזה הוא האוקימתות הדחוקות של הראב"ד.

7. פירות שביעית, סי' א אות ב.

8. הגר"ז מינצברג (שם, עמ' קעו, קפב-קפד), הביא את הראיה להיתר נעבד מדין פול המצרי, והביא שהרידב"ז השיב לו על פי הפירוש שחידש למה שאמרו בתורת כהנים 'מן השבות אתה אוכל', שיש איסור דאורייתא בכל מה שנופל לקרקע בשביעית, כי אינו שבות, וספיחין הותרו מדאורייתא רק כשגדלו ממה שנזרע בשישית, ולדעתו כך היא דעת הרמב"ם. ולדעת הרידב"ז י"ל שאיסור זה קיים רק בפירות שגדלו בשביעית, ולכן התירו הירושלמי והרמב"ם את הירק שגדל במוצאי שביעית. אך הגר"ז מינצברג דחה באריכות את כל החידוש, שלא נזכר כלל בראשונים דאיכא איסור דאורייתא במה שנופל לקרקע בשביעית. ובתשובת הרמב"ם (בלאו, סי' קכח) הדבר מפורש 'אפילו עבר זרע הוא מותר מן התורה, כמו כלאי זרעים שנאסרה זריעתם, והותר הדבר הצומח מהם, וגזרה שמא יזרע אסרו אפילו ספיחין העולין מאלהן'. ועוד הוסיף הגר"ז מינצברג שאם יש איסור דאורייתא כזה, אין סברה לתלות את האיסור דווקא בנתגדל בשביעית, ואיך התירו בשמינית. ואף את"ל שהאיסור תלוי ברוב גידולו בשביעית, מכל מקום לא ייתכן לסתום שבשמינית מותר, כי היה לנו להצריך את ביטול החלק שנאסר בשביעית. וראה עוד שם, שהאריך והביא ראיות נוספות שאין איסור נעבד.

9. ריטב"א, ע"ז ה ע"א.

העלה אפשרות לפרש כך את עניין 'פירות עזקה', שבזה נאסר הפרי, ואומר שאם נפרש כך נאמר שזה דומה לחיוב עקירה ו'שדה שנטייה', אך כל דבריו הם תחת הכותרת 'יש לפרש', כלומר שיש מקום לפרש כך, ונראה שהוא לא התכוון להכריע שיש בזה איסור.¹⁰ ויש רגליים לדבר שלמעשה הוא חזר בו מאיסור זה, כי בפירושו על התורה, שנכתב באחרית ימיו, לא הביא כלל את הפירוש הזה לגמרא ביבמות, והוא מבאר שם גם את האיסור דרבנן בספחים, אך לא דן כלל באיסור דרבנן מחמת איסור 'נעבד'. וייתכן שאחרי שראה הרמב"ן את הירושלמי הנ"ל לגבי פול המצרי, חזר בו מאיסור 'נעבד' ונקט שפרי נאסר רק אם הוא לאחר הביעור.

לסיכום, ההבחנה בין הנאה מהמלאכה להנאה מהצמח עולה להדיא מהירושלמי, ואין ספק שזו דעת הרמב"ם, ודברי המחמירים בזה דחוקים טובא. על כן נראה שנכון המנהג להקל בזה, ונמצא שהקנס של 'שדה שנטייה' הוא רק על מי שעבד בשדה, שאסור לו ליהנות מהשדה שנעבד בו האיסור, ולפי הרמב"ם גם אין איסור לקנות ממנו את השדה.¹¹

תגובה לתגובה / הרב יצחק דביר

קראתי בעיון את השגותיו של הרב אלבה על מאמרי, ונראה שיש כאן אי הבנה מצערת. בראש מאמרי ביקשתי לחלק בין הנאה מן הפירות, שנדונה רבות בפוסקים, ובין הנאה מן המלאכה. לצערי, הרב אלבה הבין שדין ההנאה מצמח שנשתל באיסור זהה לדין הפירות, ועל כן תמה על כך שדנתי בו, ואף הביא ראיות רבות שפירות איסור בשמיטה אינם אסורים. אולם לא כך הם פני הדברים: הירושלמי, שדן בשאלת איסור פירות צמח שנשתל באיסור, ועל בסיסו נשענים הפוסקים המתירים זאת, מחלק בעצם בין איסורו של הצמח עצמו, שבו יש הנאה ישירה מן האיסור, ועל כן אין ספק שהוא מחויב בעקירה, ובין איסורם של הפירות שמהווים רק גלגול נוסף של ההנאה מן האיסור, ואינם כלולים בגזרה. כוונתי במאמר שנכתב הייתה למקד את הדיון בהנאה מן האיסור עצמו, בין מדובר בשדה שנחרש ובין מדובר בצמח שנשתל, ולא בדיון הידוע כלפי הפירות שכאמור אין בהם הנאה ישירה ממעשה האיסור. לאור זאת יתיישבו גם שאר הקושיות שהעלה הרב אלבה:

10. תלמידי הרמב"ן שהביאו את דבריו ביבמות מדברים בעיקר על כך שאין לפרש שבעזיקה יש איסור מצד דין משומר, כי משומר אינו אוסר לכול, אלא שהרשב"א והמאירי מסיימים בפירוש הרמב"ן שיש איסור בפירות מעוזק שהוא חפור, ואפשר להבין שלדעתם זה הפירוש העיקרי לגמרא. אך הריטב"א והנמו"י מביאים כשקולים את הפירוש של רש"י, שהאיסור הוא מצד מעשרות, ואת הפירוש של הרמב"ן על כך שיש איסור בפירות מעוזק. ובעבודה זרה הריטב"א לא מצא לנכון להוסיף על דברי הרמב"ן שיש מקום לפרש את העניין בפירות שנעבדו באיסור, ונראה שגם לריטב"א לא פסקא שיש איסור כזה. ועכ"פ נראה שהראשונים האלו לא באו להכריע את ההלכה בפירות נעבד, ומסתבר שאם היו נותנים דעתם על כך שהרמב"ן בפירושו על התורה לא הביא את הפירוש שלפיו נעבד אסור, ושמהירושלמי משמע להדיא שאין בזה איסור, לא היו קובעים מסמרות באיסור זה.

11. כפי שציין הרב דביר במאמרו כך נקטו לדינא האור לציון, שמיטה, א, יג, והרב יעקב אריאל, שו"ת באהלה של תורה ג, סי' כח.

1. אין כל ראייה מהיתר ספיחין בשמינית, שכן הוא עוסק בפירות הגידולים ולא בגידולים עצמם (מה גם שהעמדת הדין בספיחין שעלו מאליהם נראית פשוטה, אף שנדחתה בידי הרב אלבה, ואין כל ראייה מכך שלא פירטו זאת חכמים, מפני שבמקום זה עסקו בדיני ספיחין ולא בדיני הנאה ממעשה איסור).
2. מהירושלמי שמתיר את הפול בשמינית גם כן אין ראייה, שהרי מפרשי הרמב"ם הסבירו שאכן היה עליו לעקור, אלא שהפירות אינם נאסרים, ומפורש אם כן שאת הצמח עצמו היה עליו לעקור וההנאה משתילתו אסורה!
3. כאמור, כל הראיות שהביא הרב אלבה לשאלת איסור 'נעבד' בפירות שביעית אינן עניין לנדוננו כלל, מפני שהן דנות בדין הפירות, ואילו הצמח עצמו שנעשה בו האיסור בוודאי אסור.

הערת עורך: י"פ.

הרב דביר מבחין בין איסור נעבד של הפרי, שלגביו פסק הרמב"ם, הל' שמטו"י פ"ד הט"ו, שאין איסור 'נעבד', לבין הנאה מן הצמח שגדל באיסור. אך זהו גופא מחלוקת, שכן כפי שהביא הרב אלבה מבואר בירושלמי, שביעית פ"ב ה"ה לגבי פול המצרי שנזרע לירק 'לפני ראש השנה השמינית - בין זרעו בין ירקו מותר', והביאו הרש"ס ו'מראה הפנים' לירושלמי שם (ד"ה זרעו לפני) את דברי הראב"ד: 'שלא מצינו זורע בשביעית שום היתר שהרי אמרו הנוטע... יעקור'. והם ביארו ששיטת הרמב"ם היא שאין להבחין בין הצמח לבין הפירות, ויש חומרא מיוחדת בנוטע, אם מפני שחובת העקירה היא משום 'מונים' (רש"ס) ואם מפני שרק בנוטע יש מראית העין (מראה הפנים). וכן כתבו ה'מקדש דוד', סי' נט אות ג ד"ה כתב הרמב"ם, והרוג'צ'ובי בספרו 'צפנת פענח', הל' מתנות עניים פ"ב ה"ח (עמ' 65) שלדעת הרמב"ם פ"ד הט"ו, אסרו ירקות רק משום ספיחין ולא משום קנס, ו'לשיטתו' (הרמב"ם) בפירוש המשנה פ"ו מ"א שחזר בו מפירושו הראשון (משום נעבד) וביאר את היתר גבולות עולי מצרים משום ספיחין. בנוסף על כך, אף הרמב"ן, ראש השנה ט ע"ב (מהד' הרשלר ליד הערה 43) ביאר ששיטת הרמב"ם שיעקור בנטע עץ פרי משום 'מונים'. סיכומם של דברים, להרבה פוסקים ופרשנים אליבא דהרמב"ם אין איסור נעבד בפירות ואף לא בצמח.

על הוצאת בגדים ממייבש בשבת / הרב מיכאל סיגלבאום

ראיתי במאמר של הרב פרל 'שימוש במכונת כביסה ובמייבש כביסה בשבת', אמונת עתיך 134, עמ' 136-140, שיש לאסור הוצאת בגדים מהמייבש שלא לצורך שבת, מפני הכנה משבת לחול. והנה יש גם מתירים. ראה 'שמירת שבת כהלכתה', פרק טו סעי' מו, וזה לפי פשטות ה'משנה ברורה' בסי' שב, ס"ק יח.

הרב מנחם פרל / תגובה לתגובה

איסור הכנה משבת ליום חול הוא איסור דרבנן המוזכר במשנה במסכת שבת,¹² ונפסק להלכה.¹³ בכמה מקומות מובא שהטעם לאיסור זה הוא האיסור לטרוח בשבת עבור יום חול.¹⁴ אומנם במקורות אחרים עולה שהאיסור קיים גם בפעולה שאין בה טרחה, אלא ישנו איסור בעשיית מעשה בשבת שתכליתו היא עבור יום חול.¹⁵ הדברים מנוסחים באופן בהיר על ידי ה'שמירת שבת כהלכתה':

הכנה פירושה - כל דבר שאדם עושה, והוא אינו לצורך אותו היום, אפילו אין בו אלא טורח מועט, ואפילו אם הוא נגמר באמירה גרידא.

הטעם לאיסור גם כאשר אין טרחה הוא שפעולה המיועדת ליום חול ונעשית ביום השבת יש בה משום זלזול בקדושת השבת.¹⁶

כאשר אדם עסוק בפעולה שאפשר לראותה כהכנה ליום חול, אך יש בה גם פן מרכזי של התנהלות רגילה המתאימה לשבת - הדבר מותר. לכן מתיר ה'משנה ברורה' להציע את המצעים של המיטה, כדי שהבית לא יעמוד בביזיון ויפגע בכבוד השבת.¹⁷ עוד דוגמה לכך היא מה שמתיר ה'אגרות משה' להניח כלים במדיח הכלים לאחר השימוש בהם, אף שהדבר יעזור במוצאי שבת לשטיפתם.¹⁸ מדברי ה'משנה ברורה' עולה חידוש נוסף, שבמקרה שבו הדבר נצרך לדבר מצווה וייתכן שיהיה בו שימוש גם בשבת - יש מקום להקל אפילו לעשות פעולה גמורה של הכנה משבת לחול (ויש לעשות זאת בשינוי כאשר יש בכך טרחה).¹⁹ על פי זה מתיר ה'שמירת שבת כהלכתה' להביא יין לבית המדרש עבור הבדלה, אע"פ שאין בכוונתו לשתות ממנו במהלך השבת.²⁰ גם פעולות הנעשות מתוך הרגל מבלי לחשוב על התועלת שיש בהן - אינן אסורות מטעם הכנה, לפי דעת הרב שלמה זלמן אויערבך.²¹ דינים אלו מצטרפים להבנה היסודית שאיסור הכנה מקודש לחול חל על עשיית מעשה שמיועד כולו עבור יום חול ויש בכך פגיעה בכבוד השבת. לכן, כאשר הפעולה נעשית כדרך השתמשות רגילה בשבת, באופן של כלאחר יד, ואפילו כאשר הדבר נעשה באופן שאפשר להבין שהדבר הוא לצורך שבת (בצירוף טעם של מצווה) - אין איסור.

12. שבת קיג ע"א; שם, קיח ע"א.

13. שו"ע, או"ח סי' שכג סעי' ו ועוד.

14. משנ"ב, סי' שכג ס"ק כח.

15. שמירת שבת כהלכתה, פרק כח סעי' עח, ושם המקור לציטוט בסמוך.

16. ראו למשל ילקוט יוסף ב, הכנה משבת לחול א; ונראה אולי שגם כוונת הפוסקים שכתבו שהדבר אסור משום שטורח משבת לחול, אין כוונתם שהאיסור הוא משום הטרחה, אלא שבאו להדגיש שיש כאן מעשה שאינו נעשה עבור השבת עצמה, אלא גרידא עבור יום חול, ולכן נקטו לשון טרחה - שמוסיף במעשיו עבור יום חול.

17. משנ"ב, סי' שב ס"ק יט.

18. אגרות משה, או"ח ד, סי' מז.

19. משנ"ב, סי' תרסז ס"ק ה.

20. שו"כ, פרק כח סעי' פא.

21. שו"כ, פרק כח סעי' פט והערה רא.

לאור יסודות אלו נקל להבין שהוצאת בגד ממכונת הייבוש (או הכנסתו לשם) לצורך הכנה ליום חול בוודאי כלולה באיסור הכנה מקודש לחול. דברי ה'שמירת שבת כהלכתה' וה'משנה ברורה' שהזכרו אינם קשורים לנידון שלנו. ה'משנה ברורה' (סי' שב ס"ק יח) ו'שמירת שבת כהלכתה' (פרק טו סעי' מו, ובמהדורה החדשה מט) עסוקים בדין איסור קיפול שאיננו קשור לדין הכנה. מסתבר שיש להעמיד את דבריהם (באופנים שכתבו שמותר לקפל בגד לא על הקפלים הרגילים, אפילו כאשר אין כוונתו ללבושו בשבת²²) במקרה שבו האדם לבש בגד ולאחר שהוריד אותו ברצונו לקפל אותו. מקרה כזה אינו נחשב להכנה.²³ אין זה דומה לאדם שמוציא בגד ממכונת הייבוש עבור יום חול. אכן, במקרה שבו האדם פשט בגד ורצונו להכניסו מייד למכונת הכביסה - הדבר יהיה מותר (אם המכונה לא עבדה בכניסת השבת, כמבואר במאמר). לסיכומו של דבר, ה'משנה ברורה' וה'שמירת שבת כהלכתה' לא התירו לקחת בגד שלא לבש ולקפל אותו בשבת עבור יום חול, וכמובן לא באו לחלוק על דברי הפוסקים שאסרו זאת במפורש,²⁴ ולא מצינו שום פוסק שהתיר זאת. גם אם יש מי שמתיר הכנה כזו, הרי הדבר אמור בקיפול של בגד אחד שאין בו שום טרחה. אך בהוצאת בגד מהמכונה וקיפולו, וכל שכן בהוצאת הרבה בגדים, הרי הדבר אסור גם מצד טרחה.²⁵

22. צריך להדגיש שמה שנאמר במקור הלכה זו וכן בפוסקים, שהדבר מותר אף על פי שאין כוונתו ללבושו בשבת, הוא פרט בדיני התיקון ולא קשור להלכות הכנה, שהרי אין כאן כלל דיון על הלכות הכנה. הדברים מפורשים בדברי הגר"א ובדברי שו"ע הרב, או"ח סי' שב סעי' ה-ט ועוד.
23. אפשר להבין זאת מכמה טעמים: א) קיפול הבגד נצרך בשביל שהוא לא יישאר בביזיון כמו מצעי המיטה. ב) האדם עסוק בפעולה של הורדת הבגד, ופעולה זו כוללת גם את הקיפול, וממילא זוהי התנהלות המתאימה בפני עצמה להתנהלות בשבת, ולכן אין לראות זאת כהכנה מקודש לחול. ג) עוד אפשר להציע שהיתר זה דומה למלאכה שנעשית כלאחר יד. ד) ייתכן שבזמננו חוסר הקיפול של הבגד היה גורם להפסד הבגד, כפי שאפשר לראות שקיפול הבגד היה מועיל לתיקונו. ממילא במקום של הפסד אין איסור של הכנה משבת לחול כאשר אין בדבר טורח (שש"כ, פרק כח סעי' צא).
24. ראו למשל מג"א, סי' שב ס"ק ו; ערוך השלחן, סי' שב סעי' יא, ומקורם בדברי התוס', שבת ק"ג ע"א.
25. **תגובת הרב סיגל באום:** שמחתי לקבל תשובתך, אבל קשה להעמיד דברי השש"כ, פרק טו סעי' מט: 'במקרה בו האדם לבש בגד ולאחר שהוריד אותו ברצונו לקפל אותו'. הנה כתב שם בפירושו: 'ומותר לקפל כבסים שנתייבשו, אם אין כוונתו לקיפול הבגד, וגם אינו מקפיד על צורת הקיפול אלא כוונתו להקל על סידור הבגד במקומו, וכל אלה מותרים גם אם אינו מתכוון להשתמש בבגדים המקופלים בו ביום'. לפי עניית דעתך, המקילים התירו את הדבר בגלל חשש מהפסד שעלול להיגרם כאשר משאירים את הבגדים בתוך המייבש כל השבת ללא אוורור. ואחרי שהוציאם מותר לסדרם במקומם, כמו שאתה כתבת בשם המשנ"ב שמתיר להציע את המצעים של המיטה כדי שהבית לא יעמוד בביזיון ויפגע בכבוד השבת.
- תגובת הכותב: מ"פ.** אינני יודע מי אלו 'המקילים'. השש"כ לא התייחס כלל למייבש. אולי לכמה בגדים המונחים על המיטה. השש"כ, פרק כח סעי' עט, אסר אף לקפל בגד בשבת לצורך השבת הבאה, אף כשמדובר בטורח מועט (שם, עח). באשר למקום הפסד, מדובר דווקא בהפסד כזה שלא יוכל להשתמש בבגד במוצ"ש (שם, סעי' צא). אומנם אם אכן לא יהיה ניתן ללבוש את הבגד מחמת קמטיו במוצ"ש, יש מקום לשקול להתיר, כדבריך.

שימוש במעלית שבת שתוקנה בשבת / הרב שאול דוד בוצ'קו

ב'אמונת עתיך' 134 (תשפ"ב) עמ' 20 הובאה תשובת הרב פרל שיחי' בעניין מעלית שבת שהתקלקלה בשבת, ובא טכנאי לתקנה בעצם יום השבת. הרב פרל שיחי' נקט כי לפי ה'כתב סופר' אסור להשתמש במעלית זו לעולם, מחמת צירוף שני דינים: א) מלאכה הנעשית בשבת במזיד אסורה לעולם למי שעשאה.²⁶ ב) לדברי ה'כתב סופר' יש הגבלה לדין שאסור לעולם רק למי שעשה המלאכה:

הדין אמור דווקא שנעשה באקראי לצורך אחרים, אך מסעדה הרגילה לבשל בשבת באופן קבוע ומובנה, תבשיליה שבושלו בשבת אסורים לעולם על אורחיה, שכן כאשר הדבר נעשה באופן קבוע ומובנה, גם האחרים נידונים כדין האדם עצמו, וחל גם עליהם איסור התקף לעולם.

אומנם כפי הנראה לעניות דעתי, אין פסיקה זו נכונה, משני טעמים: א) אין כאן עבירה במזיד, שכן טכנאי זה שהואיל לבוא ביום השבת מסתמא אינו דתי, ואם כן הוא מוגדר כ'תינוק שנשבה'. ואפילו אם יש ספק בזהות הטכנאי, הולכים לקולא, כי ידוע שדין איסור מעשה שבת הוא דרבנן, שאמרנו:²⁷ 'היא קודש, ואין מעשיה קודש'. לכן אין זה אלא כמלאכה שנעשתה בשבת בשוגג, המותרת במוצאי שבת גם לעושה המלאכה. ב) גם אם מקבלים את הדין של ה'כתב סופר' - הרי זה רק אם נעשה באופן קבוע, כפי שציטט הרב פרל עצמו: 'מסעדה הרגילה לבשל בשבת באופן קבוע ומובנה', אבל המקרה בנידון שלנו אינו איסור קבוע, אלא קלקול ותיקון ארעי. על כן נראה לי שאין לאסור את השימוש במעלית זו לעולם.

תגובה לתגובה / הרב מנחם פרל

דברי ה'כתב סופר'²⁸ מבוססים על חשש עשייה עתידי, והם עוד יותר רלוונטיים במקרה של תינוק שנשבה.²⁹ בנוסף לכך יש הסוברים שכל תינוק שנשבה נחשב כמזיד לעניין מעשה שבת, וכן דעת הר"י אריאל.³⁰ כמה אירוניה יש בעובדה שטכנאי עובר איסורי תורה בשבת קודש על מנת לתקן 'מעלית שבת', וכמה קשה לקבל את ההנחה שהטכנאי

26. שו"ע, או"ח סי' שיח סעי' א.

27. כתובות לד ע"א.

28. כתב סופר, או"ח סי' נ, שהתקבלו ע"י פוסקים רבים, מהם כף החיים, או"ח סי' שיח ס"ק יב; שבט הלוי ג, סי' נד אות ב; הגר"מ אליהו, קדושת השבת ח"ב עמ' 18; ילקוט יוסף, שבת ה סי' שיח סעי' א ועוד רבים.

29. תשובות והנהגות ה, סי' צט; שבת ומועד בצה"ל, עמ' קמד.

30. שו"ת באהלה של תורה ב, סי' לח; הרב סיני אדלר, ברקאי א, עמ' 157, ועוד; וכן נראה דעת שבט הלוי ה, סי' סב אות א; ויש שהסתפקו בכך: חוט שני (שבת, פרק כב, עוד פרטי דינים בדיני מעשה שבת, סעיף יט, וראה שם סעיף טו), בינה ודעת ח, ד הערה יא, ושמירת שבת מבוא א הערה קנט. הפסקי תשובות (שיח, טו) הקל בדיון זה, אך משמע מדבריו שבדבר שמפורסם לאיסור - נחשב מזיד (ראו שם הערה 116), וכאן הרי מפורסם שאין לנסוע בשבת לעבוד. יש להוסיף שמשמעות אי התחשבותם של פוסקי זמננו בשיקול זה במקרים רבים היא שאין להקל רק מטעם תינוק שנשבה. ראו למשל: אג"מ, או"ח א סי' קכג; הר צבי או"ח א, סי' קפה; אז נדברו ו, סי' עד; באר משה, קונטרס האלקטריק ו, סי' מב; הצבא כהלכה א, סי' לד, וכן בדיון על המתנת בכדי שיעשו במעשה ישראל.

איננו מודע לעובדה שאסור לעשות מלאכות בשבת ולכך שהוא פוגע בקודשי ישראל. באשר לטענת הרב בוצ'קו כי אין כאן 'איסור קבוע', אציין כי פעולות התחזוקה של מעליות בשבת הן שירות קבוע. חשש ההכשלה העתידי קיים פה כמו בכל מקום אחר בעל אופי קבוע, ולכן אין מקום לחלק.³¹

השלכת אשפה ל'פח חכם' בשבת / הרב שאול דוד בוצ'קו

ב'אמונת עתיך' 134 (תשפ"ב) עמ' 20, הובאה פסיקה נוספת של הרב פרל, ובה הוא אוסר השלכת זבל בפחים שהותקנו בהם חיישנים טכנולוגיים, שמתוכננים לבדוק את כמות הזבל ולתזמן בצורה חכמה את ריקונם על ידי עובדי העירייה. עוד הותקנו בהם חיישני טמפרטורה למניעת דלקה, וחיישני טלטול למניעת גנבה. וכיוון שהשלכת האשפה נקלטת בחיישן, באמצעות גלאי נפח, ולעיתים אף משדרת לרכב איסוף האשפה הוראה כי עליו לבוא ולאסוף את האשפה, נמצא שהמשמעות של השלכת האשפה היא הפעלה של כל אותם החיישנים, לכן אסר הרב את ההשלכה. אומנם לענ"ד אין הדבר אסור, מאחר שאין לו למשליך האשפה כל כוונה לכל הפעולות הנגרמות כתוצאה מהשלכתו, ואם היה תלוי בו, הרי היה מבטל את החיישנים, על כל פנים בשבת. נמצא שאין זה אלא 'פסיק רישיה' באיסור דרבנן, ואולי גם גרמא, ואי אפשר לומר שיש כאן איסור מוחלט. ולגבי הגעת רכב האיסוף, אין זה אלא ספק, וממילא אין כאן 'פסיק רישיה' כלל. אומנם ודאי צודק כבודו שצריך לפעול אצל העיריות ולהשתדל שלא יבואו הפועלים לרוקן את האשפה בשבת, אך עם זאת אין לומר שיש איסור גמור בהשלכת האשפה לפח.

ידיעה זו חשובה ונחוצה מאוד עבור היהודים שומרי התורה המתגוררים בחוץ לארץ, עבורם אין שום דרך לחולל שינוי במערכות העשויות לרווחת כל תושבי הבניין.

תגובה לתגובה / הרב מנחם פרל

במצב דיעבדי כזה של יהודי המתגורר בחו"ל (וכגון שהמשפחה איננה מסוגלת לשמור את שקית הזבל במרפסת), וכן במצבי אונס נוספים, בוודאי יש מקום לחשבונות נוספים ושונים. הרב בוצ'קו לא הבחין בין פח אשפה טמון, הנמצא בדרך כלל ברחוב, לנושא החיישנים בפיר האשפה שבתוך בניין רב קומות. בעניין זה חשוב לדעת שבמקרה האחרון יש חשש חמור יותר של הפעלת מפסק חשמלי ביד בזמן הכנסת האשפה לתוך הפיר המיועד לכך (בד"כ נמצא בחדר מדרגות). הערות נוספות: **(א) גרמא** - גלאי הנפח מופעל באופן ישיר מזריקת שקית הזבל, והרי הדבר דומה ליריית חץ, ובוודאי אין להקל כאן מטעם גרמא. **(ב) אינו מתכוון** - הדיון שאנו עוסקים בו הוא בעיקר על משליך אשפה המודע למנגנון החשמלי, שאם לא כן הרי הוא בגדר מתעסק. במקרה כזה, אף שאין ברצונו להפעיל את המנגנונים - ייתכן שהדבר נחשב כמתכוון, משום שכך דרך פעולת

31. עוד יש להוסיף שדעת המהרש"ם, דעת תורה, ס"י שיח סעי' א, היא שגם פעולה אקראית שנעשתה עבור אדם פלוני אסורה.

המכשיר, ובדומה לדברי ה'שמירת שבת כהלכתה'³² על הפעלת נורת מקרר בזמן פתיחת הדלת. מאמר בנושא התפרסם בתחומין מב. ג) **ניחא ליה** – הפעלת המנגנונים נועדה בסופו של דבר לרווחת הדיירים, ובין השאר למניעת ריח רע הנוצר מעודף אשפה. לכן ייתכן שיש להחשיב זאת 'פסיק רישא דניחא ליה', האסור מן התורה. ומש"כ הרב בוצ'קו שהצרכן היה מבטל את החיישנים 'על כל פנים בשבת', הרי שאין זה מועיל בשביל להגדיר זאת כ'לא ניחא ליה', כמבואר בדברי ה'מנחת שלמה' (ח"א סי' צא אות ט) ושאר פוסקים. ד) אכן, הטעם המרכזי להקל במקרים מעין אלו הוא שאין זה 'פסיק רישא' שהגלאי יופעל בזמן זריקת האשפה. טעם זה נשען על דעת הפוסקים שיש להקל גם בפסיק רישא לשעבר (או ספק 'פסיק רישא'). אומנם הלכה זו נתונה במחלוקת הפוסקים.

מתחו רשת 'פינג פונג' עד שנקרעה / הרב שאול דוד בוצ'קו

ב'אמונת עתיך' 134 (תשפ"ב) עמ' 31 הוצגה שאלה בשו"ת 'משפטי ארץ': מורה רכשה בכספה ערכת משחק פינג פונג לשימוש תלמידיה. אחת היחידות בערכה זו היא רשת הנמתחת ונפרסת לרוחב השולחן. משקיבלו את הערכה, מתחו התלמידים את הרשת על פני ארבעה שולחנות (שלושה שולחנות לא הספיקו למתיחה), והדבר גרם לקריעת הרשת. האם התלמידים חייבים בתשלום? הפסיקה במאמר הנ"ל הייתה: אם מדובר על מציאות שכל בר דעת מבין שיש פה שימוש לא ראוי ברשת – זו פשיעה, והשואל חייב.

אומנם לעניות דעתי פסק זה אינו ברור כל צורכו. הרי התלמידים לא ביקשו דבר מהמורה, אלא היא זו שהגתה את הרעיון להשאיל משחק זה. לכן נראה שאין להם דין שואל, וכל זמן שלא הזיקו בכוונה, הם פטורים. שוב חשבת, שאולי כוונת הדיינים שהם שומרים, ושומר חינוך חייב בפשיעה. אבל עדיין יש לפוטרו, כי התלמידים, כפי הנראה, כלל לא קיבלו עליהם את השמירה. וב'שלחן ערוך' מובא שחיוב השמירה אינו חל אלא אם האדם קיבל עליו לשמור, כלשון המחבר ב'שלחן ערוך' (חו"מ סי' רצא סעי' ב): שומר חנם הוא שהפקיד אצלו כסף או כלים או בהמה או כל דבר לשמור **והוא**

קבל עליו לשומרו.

ואף אם יוגדרו התלמידים כשומרי חינוך, הרי יש מחלוקת אם שומר חינוך שפשע חייב מדין מזיק: לדעת הרמב"ם³³ יש אכן מקום לחייבו, אבל הראב"ד חלק עליו,³⁴ וגם לתוספות ורשב"א פטור.³⁵ וה'שלחן ערוך' פסק כמותם,³⁶ ועל כן שומר קרקעות פטור גם

32. שש"כ, פרק לא הערה א.

33. רמב"ם, הל' שכירות פ"ב ה"ג.

34. בהשגות על הרמב"ם שם: 'שאינו פושע דומה למזיק'.

35. חידושי הרשב"א, בבא מציעא נז ע"א ד"ה שומר.

36. שו"ע, חו"מ סי' שא סעי' א בסתם.

בפשיעה. יש להוסיף על כך שבעל הנכס נדרש לבקש מהשומר שישמור על הנכס בעבורו. אבל כשאין בקשת שמירה ברורה, מקבל הנכס יהיה פטור מאחריות על הנכס.³⁷

תגובה לתגובה / הרב עמוס ראבילו

ראשית אנו מודים לרב בוצ'קו על הערתו. שנית, לגופו של עניין, הרב חידש שאם מי שיזם את פעולת ההשאלה היה המשאיל, אין פה שואל ומשאל אלא סוג שמירה אחר. חידוש זה אינו מובן לנו כל צורכו, מה זה משנה מי היוזם? ברגע ש'כל הנאה שלו', הוא נחשב לשואל. כמו כן אין שום ריעותא בשאלה מכך שהמורה יכולה בכל רגע נתון לסיים את ההשאלה, כיוון שכן פסק ה'שלחן ערוך' (חו"מ סי' שמא סעי' א) בנוגע לכל שואל: 'השואל מחבירו כלי או בהמה סתם, הרי המשאיל (תובעו) בכל עת שירצה'. נוסף על כך טען הרב שאין על התלמידים גם שום חיובי שומרים, כיוון שלא היה בדעתם להתחייב. אכן כפי שכתב הרב, כדי להתחייב בשמירה צריך לומר שהוא שומר, אך מדברי ה'מחנה אפרים' (הל' שומרים פ"א) בהסבר שיטת הרמב"ן שהרב ציטט, עולה שאין צורך דווקא בלשון של קבלת שמירה, אלא די בנסיבות המוכיחות שהייתה פה קבלת שמירה:

אשר על כן נראה לענ"ד לומר, דכל היכא דמוכחא מילתא דלשמירה נתכוין המפקיד, אע"פ שלא הזכיר לו שמירה אלא שאמר לו תפוס זה בידך עד שאבא ממקום פלוני, הרי זה כאילו אמר לו שמור לי זה מכיון ששמירתו על הנפקד הוא, דאם הוא לא ישמרנו, מי ישמרנו... ומש"כ הרמב"ן ז"ל דאי אמר ליה תפוס לי כלי זה דלא נעשה שומר, היינו בדלא אמר לו אלא לשון זה בלחוד ולא אמר לו עד שאלך למקום פלוני, דכהאי גוונא אין משמעותו שמסר בידו לשמירה אלא תפוס ומיד אני חוזר ולוקחו מידך קאמר ליה. ומה שמסר בידו לא היה אלא כדי להסתכל במקום אחר שהיה צריך ולא להניחו בידו לשמור.

לדעתנו נראה שגם המורה שמוסרת לתלמידים את הרשת מצפה שהתלמידים יהיו השומרים עליה. אומנם כאמור לא נראה שזו הייתה המציאות, אלא מדובר על שאלה.

37. מלחמות השם, ב"ק לג ע"א; מובא בנתיבות המשפט סי' רצא ס"ק ב, וסימן שמו ס"ק ז.